
Papildu palīdzība bērnu labklājības iestāžu uzraudzībā un revīzijā

Bērnu aprūpes kvalitāte

This project is funded by the European Union through the Rights, Equality and Citizenship Programme (2014-2020).

The project partnership is responsible for the content of this document. Version 201706

Papildu palīdzība bērnu labklājības iestāžu uzraudzībā un revīzijā

Uzraudzība ir nacionālā līmeņa bērnu labklājības un alternatīvās aprūpes politikas svarīgs elements, jo tās mērķis ir nodrošināt, lai bērnu labklājības nacionālie normatīvie akti tiktu ieviesti un ievēroti praksē. Tādējādi uzraudzība palīdz veicināt bērnu labklājību alternatīvajā aprūpē. Lai nodrošinātu, ka bērnu labklājības iestāžu uzraudzība ievērojami palīdz turpmākā bērnu labklājības pakalpojumu attīstībā, tostarp alternatīvās aprūpes iestādēs, ir nepieciešamas skaidri noteiktas procedūras un institucionālā atbildība. Baltijas jūras reģionā liela politiskā uzmanība tiek pievērsta bērnu tiesībām un vajadzībām bērnu alternatīvās aprūpes un bērnu labklājības pakalpojumu jomā. Pašlaik arī ir pieaugusi izpratne par palīdzības nozīmību bērnu labklājības pakalpojumu un iestāžu uzraudzībā un revīzijā, kas tiek veikta bērnu labā.

AudTrain ir Baltijas jūras valstu padomes izstrādātās programmas nosaukums, ko piemēro bērnu tiesībām un sistēmā balstītas revīzijas metodikai bērnu labklājības iestādēs. Metodikas un revīzijas modelis sākotnēji tika izstrādāts un izmantots Norvēģijā un vēlāk ieviests Baltijas jūras reģionā. Baltijas jūras valstu padomes sekretariāts ar senu bērnu labklājības pakalpojumu un iestāžu revīzijas veicināšanas vēsturi reģionā *AudTrain* programmu formāli uzsāka 2011. gadā. 2015. gadā programma tika atsākta ar nacionālajiem partneriem un praktiķiem, lai turpinātu nostiprināt profesionālās spējas un veicinātu standartizētas metodes izmantošanu bērnu labklājības iestāžu uzraudzībai.

AudTrain uzraudzības process sākas ar bērnu uzklauššanu bērnu labklājības iestādēs un turpinās ar sistēmā balstītu iestādes revīziju. Ar *AudTrain* revīzijas komandas novērtē, kā attiecīgie nacionālie normatīvie akti tiek tulkoti bērnu labklājības iestāžu ikdienas praktiskajā darbā un kādā mērā iekšējās procedūras un darbības atbilst nacionālajiem tiesību aktiem. Revīzija tiek veikta sadarbībā ar iestādes darbiniekiem un vadību, tai sniedzot informāciju par bērnu uzturēšanos iestādē. Procesa beigās revidenti ar iestādes vadību un darbiniekiem apspriež secinājumus par uzlabojumu ieviešanu praksē. *AudTrain* programmas kontekstā ir izstrādāti, pārbaudīti un pilnveidoti revīzijas instrumenti, savukārt profesionāļi ir tikuši sistemātiski apmācīti Baltijas jūras reģionā un ārpus tā.

Profesionāli rada pārmaiņas bērnu alternatīvajā aprūpē

Bērnu tiesības alternatīvajā aprūpē tiek aizsargātas saskaņā ar starptautiskajiem un nacionālajiem tiesību aktiem. Tomēr praksē bērnu aprūpes, kā arī ar bērniem un viņu ģimenēm strādājošo profesionāļu un amatpersonu jomā pastāv daudz izaicinājumu. Piemēram, bērnu labklājības iestādēm var būt sarežģīti nodrošināt, ka bērna konkrētā situācija un stāsts tiek pilnībā saprasts un pakalpojumi ir pielāgoti katra bērna vajadzībām. Bērnu labklājības iestādē sniegto pakalpojumu kvalitāti var uzlabot, ja bērni tiek iesaistīti jēgpilnā veidā un piedalās lēmumu pieņemšanas procesā, kas attiecas uz viņu situāciju un ievietošanu aprūpē.

Noteiktām bērnu grupām var būt lielākas grūtības nekā citiem panākt, lai jautājums par viņu īpašajām vajadzībām alternatīvajā aprūpē tiktu saprasts un risināts. Tie var būt bērni ar invaliditāti, bērni, kuri pieder minoritāšu grupām, tostarp seksuālajām minoritātēm, un bērni ar imigrantu izcelsmi. Bērniem var arī rasties traucējumi, ja viņi tiek pārvietoti uz citām iestādēm, pietiekami neņemot vērā viņu intereses, viedokli un vajadzības.

Šīs problēmas var risināt bērnu labklājības iestāžu darbinieki un vadība, kas bērnu aprūpes jomā ir apņēmusies nodrošināt bērnu tiesības un vajadzības un kurai ir atbilstoša kvalifikācija un prasmes, lai veicinātu bērnu interešu ievērošanu. Būtisks speciālistu, kas strādā ar bērniem alternatīvajā aprūpē, kvalifikācijas aspekts ir komunikācijas prasmes, runājot ar bērniem arī par sarežģītām un jutīgām tēmām, un zinot to, kā jēgpilnā veidā ņemt vērā bērnu viedokli. Sūdzību mehānismi sniedz bērnu alternatīvajā aprūpē aizsardzību, kā arī nepieciešamību izturēties pret bērnu ar iejūtību un būt bērnam viegli pieejamam.

Bērnu aprūpe Baltijas jūras reģionā

Baltijas jūras reģions sniedz bērnu alternatīvās aprūpes vides daudzveidību, piemēram, dažādu veidu maza vai lielāka mēroga bērnu aprūpes iestādes, bērnu ievietošana ģimeniskās vides aprūpē un ģimenes modeļa aprūpe. Reģiona valstis ir Dānija, Igaunija, Somija, Vācija, Islande, Latvija, Lietuva, Norvēģija, Polija, Krievijas Federācija un Zviedrija. Visās valstīs gan publiskais, gan privātais sektors ir iesaistīts bērnu alternatīvās aprūpes un bērnu aprūpes iestāžu darbības nodrošināšanā. Bērnu aprūpe ir pieejama ar īstermiņa vai ilgtermiņa bērnu ievietošanas iespēju iestādēs, tostarp bērnu labklājības iestādēs tiem bērniem, kuri palikuši bez vecāku aprūpes, kā arī nodrošinot neatliekamo ievietošanu iestādēs bērniem, kurus no ģimenēm izņēmis sociālais dienests vai bērnu labklājības pakalpojumu sniedzēji sakarā ar akūtu vardarbību vai tās iespējamības risku, kā arī iestādēs bērniem, kuri nonākuši konfliktā ar likumu, bērniem ar garīgās veselības problēmām, narkotiku lietošanu, vardarbīgu uzvedību, un internātā.¹

Baltijas jūras reģiona ziņojumā par atbalstu ģimenēm un alternatīvo aprūpi norādīts, ka visā reģionā bērnu līdz 18 gadu vecumam, kuriem piemērota alternatīvā aprūpe, kopējais skaits 2013. gadā bija 302 314 bērni. Bērnu, kuriem piemērota alternatīvā aprūpe, procentuālā daļa ir no 0,8 procentiem no kopējā bērnu skaita vecumā līdz 18 gadiem Islandē līdz 2,3 procentiem Latvijā, vidēji 1,2 procenti reģionā. Visas valstis nodrošina bērnu ievietošanu aprūpes iestādēs un ģimenes modeļa aprūpē. Ir jāatzīmē, ka lielākajā daļā reģiona valstu vairāk nekā puse bērnu, kuri palikuši bez vecāku gādības, ir ievietoti ģimenes modeļa aprūpē. Ģimenes modeļa aprūpes un aprūpes iestādēs attiecība svārstās no 47 procentiem ģimenes modeļa aprūpē Vācijā līdz 88 procentiem Norvēģijā. Vidēji reģionā 58 procentos gadījumu bērni ievietoti ģimenes modeļa aprūpē. Šie dati liecina, ka reģionā ģimenes modeļa aprūpe un aprūpe iestādēs pastāv paralēli, un attiecībā uz visiem ievietošanas aprūpē veidiem tiek pausts aicinājums uzlabot aprūpes kvalitāti.²

---

¹ Baltijas jūras valstu padome *Atbalsts ģimenēm un alternatīvā aprūpe, Baltijas jūras valstu reģionālais ziņojums*, 2015. g., 15. lpp.

² Baltijas jūras valstu padome *Atbalsts ģimenēm un alternatīvā aprūpe, Baltijas jūras valstu reģionālais ziņojums*, 2015. g., 2122 lpp. Dati attiecas uz BJVP dalībvalstīm, izņemot Krievijas Federāciju. Skatīt arī: Baltijas jūras valstu padome *Varšavas Apaļā galda diskusija par deinstitucionalizāciju un aprūpes veicināšanu Baltijas jūras reģionā: Jaunu pasākumu veicināšana bērnu interešu nodrošināšanai*, Baltijas jūras valstu padomes Polijas prezidentūra un Polijas Ģimenes, darba un sociālo lietu ministrija, 2016., piekļuve <http://www.childrenatrisk.eu/public/Iceland/WarsawRoundtable2016Report.pdf> 2017. gada 18. aprīlī.

Starptautiskie standarti attiecībā uz bērniem, kuriem piemērota aprūpe

ANO Konvencija par bērna tiesībām paredz tiesības uz alternatīvo aprūpi un īpašu aizsardzību visiem bērniem, kuri īslaicīgi vai pastāvīgi palikuši bez vecāku gādības (20. pants). Saskaņā ar 3.2. pantu dalībvalstīm ir jānodrošina bērna aizsardzība un aprūpe, kas ir nepieciešama viņa labklājībai, ņemot vērā vecāku, likumisko aizbildņu vai citu par bērnu juridiski atbildīgu personu tiesības un pienākumus. 3.3. pants paredz, ka dalībvalstīm ir jānodrošina, lai iestādes, dienesti un struktūras, kas ir atbildīgas par bērnu aprūpi vai aizsardzību, atbilstu kompetentu iestāžu noteiktajiem standartiem, īpaši drošības, veselības un personāla lieluma un piemērotības ziņā, kā arī tiktu veikta kompetenta uzraudzība.

Zēniem un meitenēm alternatīvajā aprūpē ir vienādas tiesības. Jo īpaši ANO Konvencijas par bērna tiesībām 19. pantā paredzēta bērnu aizsardzība no visu veidu vardarbības, izmantošanas, ekspluatācijas, nevērības un sliktas apiešanās. 3.1. pantā norādīts, ka visās darbībās attiecībā uz bērniem primārajam apsvērumam jābūt bērna interesēm. 2. pantā paredzētas tiesības uz diskriminācijas aizliegumu, savukārt 12. pantā norādīts, ka ikvienam bērnam ir tiesības uz viņa viedokļa uzklaušīšanu un ņemšanu vērā visos jautājumos, kas viņu skar, tostarp ar viņu saistītā tiesvedībā un administratīvā procesā. 6. pantā paredzētas bērna tiesības uz dzīvību, izdzīvošanu un attīstību. 5. pantā atzīta cieņa pret bērna spēju attīstību, savukārt 13. pantā paredzētas bērna tiesības meklēt, saņemt un nodot jebkādu informāciju sava viedokļa izveidei un paušanai. 15. pantā norādītas bērnu tiesības uz pulcēšanās un biedrošanās brīvību.

Bērniem, kuri ievietoti alternatīvajā aprūpē, ir tiesības uzturēt attiecības un saziņu ar ģimeni, ciktāl tas nav pretrunā ar viņu interesēm (9.1. pants). Nav pieļaujams, ka patvaļīgi vai nelikumīgi tiek pārkāpta bērnu privātā dzīve (16. pants). Bērniem ir tiesības saglabāt savu identitāti un praktizēt savu kultūru, reliģiju un valodu (8. un 30. pants). Šiem bērniem ir tādas pašas tiesības attiecībā uz dzīves standartu, veselības aprūpi un izglītību kā visiem pārējiem bērniem (24., 27.–29. pants). 31. pantā paredzētas bērna tiesības uz atpūtu un brīvo laiku, tiesības piedalīties izklaides pasākumos un spēlēs.

25. pantā norādīts, ka ikviena aprūpē ievietota bērna ārstēšana un visi citi ar bērna ievietošanu saistītie apstākļi ir periodiski jāpārbauda. Tādējādi aprūpes iestāžu uzraudzībā un revīzijā var vadīties pēc Konvencijas, kā arī attiecīgajām starptautiskajām vadlīnijām par bērnu aprūpes kvalitāti.

Starptautiskā mērogā ANO vadlīnijas Par bērnu alternatīvo aprūpi ir alternatīvās aprūpes kvalitātes standartu galvenais atskaites punkts. Tajās formulēti konkrētāki un uz darbību vērsti kvalitātes standarti par bērnu aprūpi, pamatojoties uz ANO Konvencijā par bērna tiesībām norādītajām tiesībām.³ Eiropas Padomes Ieteikums par aprūpes iestādēs dzīvojošo bērnu tiesībām ir izstrādāts, balstoties uz šādiem standartiem, jo īpaši Eiropas kontekstā.⁴ Papildu standarti, ieteikumi un vadlīnijas par bērnu aprūpi, sociālajiem un bērnu aprūpes pakalpojumiem un atbalstu ģimenēm Eiropas reģionā ir izstrādāti, pamatojoties uz Eiropas Padomes un Eiropas Savienības turpmāk norādītajiem dokumentiem.

---

³ Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālā Asambleja, *Pamatostādes par bērnu alternatīvo aprūpi*, Ģenerālās Asamblejas pieņemtā rezolūcija par Trešās komitejas ziņojumu (A/64/434)] 64/142, 2010. gada 24. februārī, piekļuve http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/64/142 2017. gada 1. aprīlī.

⁴ Eiropas Padome, Ministru komiteja, *Ministru komitejas Ieteikums Rec (2005) 5 dalībvalstīm par aprūpes iestādēs ievietoto bērnu tiesībām*, ko Ministru komiteja pieņēma 2005. gada 16. martā, piekļuve <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=835953> 2017. gada 1. aprīlī.

Galvenie atsauces dokumenti, kas nosaka bērnu aprūpes kvalitātes standartus

- ANO Pamatnostādnes par bērnu alternatīvo aprūpi (2010)
- Eiropas Padomes Ministru komitejas Ieteikums par aprūpes iestādēs ievietoto bērnu tiesībām (Rec (2005) 5)
- Eiropas Padomes Ministru komitejas Ieteikums par bērnu līdzdalību ģimenes un sabiedriskajā dzīvē (R (98) 8)
- Eiropas Padomes Ministru komitejas Ieteikums par bērnu un jauniešu, kuri jaunāki par 18 gadiem, līdzdalību (Rec (2012) 2)
- Eiropas Padomes Ministru komitejas Ieteikums par bērnu tiesībām un bērniem un ģimenēm piemērotiem sociālajiem pakalpojumiem (Rec (2011) 12)
- Eiropas Padomes Stratēģija par bērna tiesībām 2012.–2015.
- Eiropas Padomes Ministru komitejas Pamatnostādnes par bērnam piemērotu veselības aprūpi (2011)
- Eiropas Kopīgās pamatnostādnes par pāreju no institucionālās uz sabiedrībā balstītu aprūpi (2012)
- Bērnu aprūpes kvalitātes standarti (2007)
- 1993. gada 29. maija Hāgas konvencija par bērnu aizsardzību un sadarbību starpvalstu adopcijas jautājumos
- 1996. gada 19. oktobra Hāgas konvencija par jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem, atzīšanu, izpildi un sadarbību attiecībā uz vecāku atbildību un bērnu aizsardzības pasākumiem

Bērnu aprūpes kvalitāte

Lai gan pastāv vispārīgs uzskats, ka ģimenes modeļa aprūpe bērniem sniedz labāku rezultātu nekā aprūpe iestādēs, aprūpes kvalitāte ir galvenais faktors, kas nosaka labu rezultātu, un parasti ir daudz svarīgāks par ievietošanas aprūpē veidu. Uzraudzība un revīzija ir būtisks nosacījums, lai nodrošinātu, ka aprūpes standarti un juridiskās prasības tiek izpildītas praksē.

Ar bērnu alternatīvo aprūpi bērniem ir vispārīgi jānodrošina viņu drošība, labklājība un attīstība saskaņā ar bērnu cilvēktiesībām, kas norādītas ANO Konvencijā par bērna tiesībām. Ar kvalitatīvu aprūpi saprot nepārtrauktu aprūpi un pastāvīgu bērna ievietošanu aprūpē, kas ļauj bērnam veidot stabilu un ilglaicīgu piesaisti, kas balstīta uz savstarpēju uzticību, cieņu un pieķeršanos. Ievietošanas aprūpē stabilitāte un attiecības ar aprūpētājiem, sociālajiem darbiniekiem un vienaudžiem tiek uzskatīta par bērna emocionālās labklājības, mācību sasniegumu un personības attīstības priekšnosacījumu. Lai nodrošinātu aprūpes pastāvīgumu, stabilitāti un nepārtrauktību, ir nepieciešams apsvērt vairākus jautājumus visos bērna ievietošanas posmos, tostarp par bērna situācijas un interešu rūpīgu novērtējumu pirms bērna ievietošanas, atrodot vispiemērotāko ievietošanas variantu katram zēnam un meitenei un nodrošinot ievietošanas un bērna situācijas nepārtrauktu uzraudzību un pārbaudi.⁵

Kvalitatīvu aprūpi var nodrošināt tikai tad, ja bērns tiek uzskatīts par personu ar unikālu stāstu un ar neatņemamām cilvēktiesībām. Zēnu un meiteņu, kas atrodas aprūpē, iespējas izteikt savu viedokli un tā ņemšana vērā ir būtiski kvalitātes aprūpi noteicošie faktori. Bērnu līdzdalības tiesības ir jānodrošina visos posmos un jebkurā bērna ievietošanas aprūpē brīdī, ņemot vērā bērna spēju iesaistīties. Šīs līdzdalības tiesības ietver ne tikai tiesības tikt uzklausītam, bet arī, jo īpaši, bērna tiesības meklēt, saņemt un izplatīt informāciju valodā, kuru bērns saprot, tiesības uz domas un vārda brīvību, kā arī pulcēšanās brīvību, un nodrošinot piekļuvi bērnu ziņošanas un sūdzību par jutīgām tēmām mehānismiem.⁶

---

⁵ ANO Bērna tiesību komiteja, *Vispārējais komentārs Nr. 7 (2005), Bērnu tiesību īstenošana agrā bērnībā*, CRC/C/GC/7/Rev. 1, 2006. gada 20. septembris, par. 36 (b), piekļuve

<http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/GeneralComment7Rev1.pdf> 2017. gada 1. aprīlī. Rigārs Nīlss Pēteris (Rygaard, Niels Peter), *Pētniecība, tehnoloģijas, bērnu politika un aprūpētāju izglītība, apraksts par bezpeļņas, atvērta koda interneta vispasaules izglītības programmām, kas paredzētas aprūpētājiem*, bez datuma, 2. lpp. Izglītības departaments, *Bērni, kuri atrodas aprūpē, Pētniecības prioritātes un jautājumi*, Apvienotā Karaliste, 2014. gada marts, 8.–9. lpp.

⁶ Baltijas jūras valstu padome, *Atbalsts ģimenēm un alternatīvā aprūpe, Baltijas jūras valstu reģionālais ziņojums*, 2015. g., 16. lpp.

Uzraudzība kā atbalsta instruments bērniem, pakalpojumu sniedzējiem un institūcijām

Bērnu labklājības pakalpojumus regulē nacionālie normatīvie akti, kas ir saistoši visām iesaistītajām personām. Tiesību aktos ir noteikts, kāda veida pakalpojumiem ir jābūt pieejamiem, tajos regulētas attiecīgās procedūras, sniegti obligāti norādījumi par pakalpojumu sniedzējiem un noteiktas bērnu pakalpojumu lietotāju statusā tiesības.

Uzraudzība ir viens no vairākiem pasākumiem, lai nodrošinātu, ka šie nacionālie tiesību akti tiek īstenoti un piemēroti un ka bērnu labklājības iestādes darbojas saskaņā ar attiecīgajiem normatīvajiem aktiem. Uzraudzība palīdz nodrošināt, ka pieejamie pakalpojumi ir piemēroti un atbilstoši, tie efektīvā veidā ir pieejami bērniem un ir vērsti uz bērnu vajadzībām. Uzraudzība palīdz turpmāk nodrošināt, ka pakalpojumi tiek sniegti profesionāli veidā, novērst trūkumus vai nepilnības pakalpojumu sniegšanā, kā arī visu trūkumu pienācīgu konstatēšanu un novēršanu. Turklāt uzraudzībai ir svarīga nozīme attiecībā uz pakalpojumu sniegšanas izmaksu efektivitāti, jo tā palīdz nodrošināt, ka pakalpojumi tiek paredzēti un sniegti efektīvā un iedarbīgā veidā. Iesaistītie uzraudzības speciālisti var radīt būtiskas pārmaiņas attiecībā uz bērnu aprūpi un atbalstu, nodrošinot, ka viņu individuālās vajadzības tiek apmierinātas un tiesības – ievērotas. Bērnu labklājības iestāžu vadībai valsts administrācijas struktūrā esošas uzraudzības institūcijas un neatkarīgu struktūru vadībā ir jāveic iekšējā uzraudzība.⁷

Neatkarīgi no tā, vai uzraudzību veic valsts institūcija vai neatkarīga struktūra, uzraudzībā iesaistītajiem speciālistiem ir vairāki svarīgi pienākumi. Viņiem ir jābūt objektīviem, tas nozīmē, ka šo speciālistu īstenoto uzraudzību galvenokārt nosaka nacionālie tiesību akti un koncentrēšanās uz bērna interesēm. Viņiem ir jābūt kompetentiem un kvalificētiem, lai veiktu uzraudzības uzdevumu saskaņā ar bērnu tiesību standartiem, kas norādīti nacionālajos un starptautiskajos tiesību aktos. Uzraudzībai ir arī norāžu sniegšanas funkcijas bērnu labklājības iestādēm. Vienīgi tad, ja no uzraudzības darbības izrietošie rezultāti un secinājumi ir stingri pamatoti nacionālajos tiesību aktos, bērnu labklājības organizācija var uzticēties tam, ka, ievērojot uzraudzības iestādes norādes, pakalpojumu sniegšana un praktiskais darbs uzlabosies. Tādēļ uzraudzības iestādes ir atbildīgas par savu darbību iznākumu un rezultātiem.

Bērnu labklājības iestāžu uzraudzība var tikt veikta kā periodiska darbība (plānota uzraudzība) vai kā atbildes darbība uz kādu notikumu (uz notikumu balstīta kontrole). Izmantotās metodes – pārbaude un sistēmā balstīta revīzija.

Uzraudzība bērnu labklājības iestādēs tiek veikta attiecībā uz visām iesaistītajām pusēm, tostarp bērniem, vadību un personālu. Pienācīgi veikta uzraudzība sniedz labumu bērniem, vienlaikus arī palīdzot vadībai un darbiniekiem nodrošināt, lai viņu darbs tiktu veikts saskaņā ar nacionālajiem tiesību aktiem. Uzraudzības mērķis ir uzlabot praksi un radīt vidi, kas ļauj veikt

---

⁷ Skatīt: Baltijas jūras valstu padome *Atbalsts ģimenēm un alternatīvā aprūpe, Baltijas jūras valstu reģionālais ziņojums*, 2015. gads, piekļuve <http://www.cbss.org/wp-content/uploads/2013/01/Family-Support-and-Alternative-Care-Report.pdf> 2017. gada 1. aprīlī.

pozitīvas pārmaiņas. Pārmaiņas ir iespējamās tikai tad, ja iestādes vadība un personāls saprot un atzīst to nepieciešamību.

Bērnu labklājības iestāžu uzraudzība: Metodes

- **Uzraudzība** attiecas uz uzraudzības institūcijas vai citas kompetentas iestādes kontroles darbībām, kuru mērķis ir nodrošināt, ka nacionālie tiesību akti, kas regulē bērnu labklājības iestādes, tiek īstenoti praksē.
- **Pārbaudes** veic valsts uzraudzības institūcijas inspektori. Pārbaude ir vienkāršākais kontroles par nacionālo tiesību aktu īstenošanu veids. Tā ir vērsta uz rezultātiem un to, kādā apmērā bērnu labklājības iestāžu darbība atbilst juridiskajām prasībām. Pārbaude konstatē nepilnības vai trūkumus, bet neizvērtē konstatēto nepilnību vai trūkumu cēloņus.
- **Sistēmā balstīta revīzija** ir sistemātisks novērtējums, lai pārlicinātos, ka darbības, pasākumi un rezultāti bērnu labklājības iestādēs atbilst prasībām saskaņā ar attiecīgajiem nacionālajiem normatīvajiem aktiem. Sistēmā balstīta revīzija ir vēsta uz bērnu labklājības iestādes vadības sistēmu, un tās mērķis ir pārbaudīt, vai iestādes darbība tiek plānota, organizēta, īstenota un uzturēta saskaņā ar likumu.

Uzdevumi un pienākumi bērnu labklājības iestāžu uzraudzībā

Valsts pārvaldes sistēmā ir dažādas struktūras, kurām, veicot uzraudzību, ir noteikti konkrēti uzdevumi un kompetence. Tās ir valsts institūcijas, pakalpojumu sniedzēji un uzraudzības institūcija.

Valsts institūcijas

Valsts institūcijas ir atbildīgas par attiecīgo likumu un noteikumu izstrādi un minimālo standartu noteikšanu bērnu labklājības iestādēm. Tās arī atbild par dažādu līmeņu uzraudzību vai pārraudzību un dažās valstīs – arī par budžeta līdzekļu piešķiršanu.

Publiskie un privātie pakalpojumu sniedzēji

Lielākajā daļā valstu publiskie un privātie pakalpojumu sniedzēji ir iesaistīti funkcionējošo bērnu labklājības iestāžu darbā un bērnu aprūpē. Izmantojot iekšējās kontroles un vadības sistēmu, publiskajiem un privātajiem pakalpojumu sniedzējiem ir regulāri jāpārbauda savas darbības, lai nodrošinātu, ka to sniegtie pakalpojumi atbilst juridiskajām prasībām un bērnu interesēm.

Valsts uzraudzības institūcija

Uzraudzības iestādēm ir pienākums uzraudzīt, kā nacionālie normatīvie akti tiek īstenoti un vai pakalpojumu sniegšana atbilst nacionālajos normatīvajos aktos noteiktajiem standartiem. Valsts uzraudzības institūcija ir valsts iecelta institūcija, kas veic sniegto pakalpojumu uzraudzību, un tai ir oficiālās pilnvaras un atbildība par bērnu labklājības iestāžu uzraudzīšanu. Valsts uzraudzības institūcijai ir arī jākontrolē, vai nacionālais tiesiskais regulējums atbilst tā patiesajam mērķim, vai arī tas ir jāpārskata. Uzraudzības kompetence nacionālajā līmenī var tikt piešķirta attiecīgās ministrijas departamentam, valsts inspekcijai, direktorātam vai citai valsts aģentūrai centralizētā vai reģionālā līmenī atkarībā no valsts konkrētās institucionālās struktūras.

Revīzijas komanda

Daudzās valstīs uzraudzības institūcijas izveido revīzijas komandas, kas atbild par bērnu labklājības iestāžu revīziju. Revīzijas komandu veido revīzijas vadītājs un revidenti. Revīzija ir jāveic vismaz divu revidentu komandā. Komandai ir būtiskas divu veidu prasmes: zināšanas un izpratne par to, kā bērnu labklājības organizācijas strādā un funkcionē; un profesionālās zināšanas par esošajiem bērnu aprūpes pakalpojumiem. Revīzijas vadītājs ir persona ar augstāka līmeņa zināšanām un pieredzi nekā ierindas revidentiem. Revīzijas vadītājs ir atbildīgs par revīzijas komandas izveidi un visa revīzijas procesa vadību. Revīzijas komandā var būt iekļauts arī revidents praktikants, lai viņu apmācītu un sagatavotu profesionāla revidenta amatam.

Revidentu atbalsta sistēma

Lai nodrošinātu valsts uzraudzības sistēmas efektivitāti un dinamiku, kā arī lai nodrošinātu augstus kvalitātes standartus, ir svarīga revidentu atbalsta sistēma. Valstis var izveidot struktūru revidentu izglītībai un revīzijas komandu profesionālam atbalstam. Var tikt sasauktas regulāras revidentu sanāksmes un nodrošināta apmācība, lai standartizētu darba metodes un tās atjauninātu saskaņā ar jaunākajām tendencēm un zināšanām.

Bērnu labklājības iestādes efektīva uzraudzība un iekšējā kontrole

Pastāv daudz dažādas metodes un instrumenti bērnu labklājības iestāžu uzraudzībai. Saskaņā ar tradicionālo uzraudzības pieeju uzraudzības institūcijas inspektori apmeklē iestādi, lai pārbaudītu, vai tiek ievēroti normatīvie akti. Visas inspektoru norādītās novirzes pēc tam ir jāadresē iestādei.

Tomēr tradicionālai uzraudzības pieejai ir novēroti trūkumi. Jo īpaši, lai pārbaudītu visas iestādes darbības, ir nepieciešami liela apmēra resursi, kā arī vienas pārbaudes laikā ir sarežģīti noteikt trūkumus vai nepilnības.

Ņemot vērā šos ierobežojumus, ir izstrādāta sistēmā balstīta kontroles metode, piemēram, ISO standarts 90001 Kvalitātes pārvaldības sistēmas – Prasības.8 Šajā ISO standartā ir uzsvērts, ka organizācijām ir jāspēj pierādīt, ka tās ir izveidojušas sistēmas, kas garantē attiecīgo normatīvo aktu ievērošanu. Revīziju, kas tiek veiktas, ievērojot šo standartu, mērķis ir, lai organizācijas pašas veiktu regulējošas darbības un pildītu dokumentāciju, ko sauc par iekšējo kontroli.

Bērnu labklājības iestādē, tāpat kā jebkurā organizācijā, ir svarīgi nodrošināt, lai visi pasākumi un darbības tiktu pārvaldītas un veiktas saskaņā ar vispārējiem pārvaldības noteikumiem. Iekšējā kontrole ļauj iestādei pārliecināties, ka nepastāv novirzes no šiem noteikumiem.

Iekšējā kontrole pievērš uzmanību sistēmām, procedūrām un pienākumiem, kas organizācijā ir ieviestas, lai nodrošinātu attiecīgo noteikumu un prasību pienācīgu ievērošanu attiecībā uz iestādes ikdienas darbu un tās sniegtajiem pakalpojumiem. Iekšējā kontrole ir organizācijas veikta regulāra darbība, lai nodrošinātu, ka tiek ievēroti noteiktie normatīvie akti. Publiskā un privātā sektora dalībniekiem, izmantojot iekšējo kontroli, ir pienākums nodrošināt, ka tie darbojas saskaņā ar attiecīgajām juridiskajām prasībām.

---

⁸ Starptautiskā standartizācijas organizācija, *Standarti, Populārākie standarti, ISO 9001 Kvalitātes vadība*, piekļuve <https://www.iso.org/iso-9001-quality-management.html> 2017. gada 1. aprīlī.

Saziņa ar bērniem

Visiem bērniem ir tiesības tikt uzklautiem. Šīs tiesības ir jāievēro, arī veicot uzraudzību bērnu labklājības iestādēs. Sarunas ar bērniem ir svarīga sagatavošanās revīzijai daļa, jo bērni sniedz revīzijai vērtīgu informāciju, kas citādi netiktu iegūta. Galvenais bērnu dalības mērķis revīzijā ir sniegt iespēju, lai viņu viedoklis tiktu uzklauts un ņemts vērā, kā arī apkopot no bērniem saņemto informāciju. Pirms revīzijas veikšanas iestādē revīzijas komandai jācenšas intervēt pēc iespējas vairāk bērnu. Bērni vienmēr jāintervē pa vienam un nevis grupā.

Intervējot bērnus, revidentiem ir jārīkojas profesionāli un jānodrošina, lai katra bērna intereses vienmēr būtu galvenais apsvēruma. Bērni ir jāintervē uzmanīgi un ar cieņu, intervētājam pret bērnu ir jāizrāda iekšējā sajūta, kas ir īpaši svarīgi, intervējot neaizsargātus bērnus. Ir svarīga konfidencialitātes ievērošana, un bērns ir jāinformē, ka informācija tiks apstrādāta, stingri ievērojot konfidencialitātes prasības. Ja bērns atklāj informāciju par nevērtību, vardarbību, seksuālu vai fizisku izmantošanu vai kādiem citiem likumpārkāpumiem, intervētājam par to ir jāziņo kompetentajām institūcijām (policijai un/vai bērnu aizsardzības iestādēm). Daudzās valstīs un kontekstos obligātais ziņošanas pienākums par spēka pielietošanu vai vardarbību pret bērniem prevelē pār konfidencialitātes pienākumu.

Ir svarīgi, ka revidentiem ir zināšanas par bērna attīstību un ka viņi ir sagatavoti intervēt bērnus ar invaliditāti. Attīstības traucējumi var kavēt bērna spēju izprast un efektīvi sazināties. Daudzi bērni ar invaliditāti, viņus pareizi intervējot, tomēr spēj paust savu viedokli un pieredzi. Tādēļ ir svarīgi, lai bērni ar invaliditāti no revīzijas netiktu izslēgti.

Vēl viena svarīga alternatīvajā aprūpē ievietotu bērnu grupa ir migrantu un patvēruma meklētāju bērni. Viņiem nereti ir no revidentiem atšķirīga reliģiskā, kultūras un valodas pieredze. Ir svarīgi izturēties ar cieņu pret viņu iepriekšējo pieredzi un nepaust nekādus aizspriedumus. Daži no šiem bērniem var būt pieredzējuši traumējošus notikumus, piemēram, karu un vardarbību, cilvēku, kurus viņi pazīst un mīl, nogalināšanu, daudzi no viņiem ir ceļojuši pa ilgu un bīstamu ceļu un daudzi ceļojuma laikā ir tikuši pakļauti vardarbībai vai augstam riskam. Revidentiem ir jābūt sagatavotiem un apmācītiem intervēt šos bērnus, tāpat varētu būt nepieciešama sadarbība ar tulku vai kultūras jomas starpnieku.

***AudTrain* metode un procedūra**

AudTrain metode ir balstīta uz principu, ka revīzijai ir jāsniedz ieguldījums bērnu tiesību aizsardzībā. Šīs uzraudzības metodes mērķis ir kontrolēt, vai iestāde atbilst attiecīgajām tiesību normām. Tai vienmēr ir tematiska ievirze, piemēram, bērnu aizsardzība no vardarbības vai bērnu tiesību uz izglītību un veselību nodrošināšana. Pēc revīzijas centrālās tēmas atlases tiek identificētas attiecīgās nacionālo tiesību aktu normas. Šāda veida tematiskās uzraudzības mērķis ir novērtēt, vai bērnu labklājības iestādē tiek ievērotas bērnu tiesības.

AudTrain ir balstīta uz pārbaudi un sistēmā balstītu revīziju. Ja sistēmā balstīta revīzija ir koncentrēta uz vadības sistēmu un procesiem, iegūstot konkrētu rezultātu, tad pārbaude tiek koncentrēta uz iznākumu un to, cik lielā mērā tas atbilst attiecīgo normatīvo aktu prasībām. Pārbaudē tiek konstatētas nepilnības vai trūkumi, tomēr neizvērtējot, kas ir izraisījis konstatēto nepilnību vai trūkumu. Pielietojot sistēmā balstītu revīziju, ir iespējams konstatēt nepilnību cēloņus un veicinošos faktorus, kā arī novērst šos trūkumus. Šim uzraudzības veidam ir liels mācīšanās potenciāls gan attiecībā uz bērnu labklājības iestādi, gan attiecībā uz uzraudzības institūciju.

Ar *AudTrain* metodi pārbaude tiek veikta apmeklējuma veidā uz bērnu labklājības iestādi dažas nedēļas pirms sistēmā balstītas revīzijas sākuma. Šīs pārbaudes mērķis ir intervēt bērnus, kuri uzturas iestādē, lai izvērtētu bērnu situāciju un apkopotu informāciju, kā iestāde darbojas no bērnu skatupunkta. Intervijās ar bērniem apkopotā informācija tiek izmantota vadības sistēmas revīzijā. Tādējādi bērniem tiek sniegta iespēja tikt uzklautātiem un informēt revīzijas veicējus.

Sistēmā balstītā revīzijā uzraudzības institūcija sadarbojas ar bērnu labklājības iestādi veidā, kas rada uzticību visām iesaistītajām pusēm, lai tiktu uzlabots praktiskais darbs. Sistēmā balstītas revīzijas tiek pamatotas uz principu, ka organizācija ir atbildīga par pasākumu un darbību atbilstības nodrošināšanu nacionālajiem tiesību aktiem. Tāpat sistēmā balstītās revīzijās tiek pielietots princips, ka atsevišķi darbinieki nav atbildīgi par organizācijas darbību.

AudTrain nodrošina visaptverošu uzraudzības procesu, procedūru sākot ar bērnu intervēšanu, izvēlētās tēmas tiesību normu pārskatīšanu un iestādes iekšējo dokumentu pārbaudīšanu. Šī sagatavošanās ir obligāta uzraudzības procesa sastāvdaļa pirms sistēmā balstītas revīzijas uzsākšanas. Lai nodrošinātu, ka revīzijas rezultāti ir spēkā, tiek ievērotas bērnu intereses un valsts resursi ir efektīvi izmantoti, ir svarīgi ievērot šo procedūru.

***AudTrain* programma⁹**

Ministru forums, kas notika Oslo 2005. gadā, iedvesmoja Baltijas jūras valstu padomi (BJVP), piesaistot tās Ekspertu grupu sadarbībai riska grupas bērnu jautājumos, izstrādāt programmu, tajā iekļaujot profesionāļu apmācību par sistēmā balstītu revīzijas veikšanu bērnu labklājības iestādēs. *AudTrain* programma tika izstrādāta ar Norvēģijas Bērnu un ģimenes ministrijas un Hordalannes (*Hordaland*) apgabala gubernatora atbalstu. Tā ir balstīta uz bērnu labklājības likumiem, noteikumiem un praksi Norvēģijā, kā arī uz starptautiskajiem standartiem. Baltijas jūras valstu sekretariāta padome turpina strādāt ar *AudTrain* programmu un to koordinēt kā apmācību un kapacitātes veidošanas iniciatīvu Baltijas jūras reģionā.

Ar *AudTrain* tiek apmācīti profesionāļi par bērnu labklājības iestāžu sistēmā balstītu revīziju saskaņā ar nacionālajiem normatīvajiem aktiem, starptautiskajiem un Eiropas standartiem. *AudTrain* metode palīdz uzlabot aprūpes kvalitāti, pakalpojumus bērnu aprūpes iestādēs, kā arī bērnu labklājību. *AudTrain* ir izmēģināta un pārbaudīta vairākos mācībuursos, un to ir pārskatījuši reģiona vadošie speciālisti.

Baltijas jūras valstu padomes sekretariāts *AudTrain* programmu oficiāli nodibināja 2011. gadā, savukārt 2015. gadā tā uzsāka *AudTrain II*, pasūtot mācību rokasgrāmatas atjauninājumu un apmācību veicēju mācību rīka izstrādi.

BJVP Ekspertu grupa sadarbībai riska grupas bērnu jautājumos koordinēja *AudTrain II* sadarbībā ar projekta partneriem, SOS Bērnu ciematiem Lietuvā, SOS bērnu ciematu asociāciju Igaunijā, Latvijas Labklājības ministriju, kā arī SOS bērnu ciematiem Horvātijā.

AudTrain II balstās uz bērnu labklājības iestādēs veiktās uzraudzības un revīzijas pieredzi un praksi, un *AudTrain* materiālu mērķis ir saskaņot pieejas un metodes, lai nodrošinātu atbilstību nacionāliem normatīvajiem aktiem un starptautiskajiem standartiem. Programma reaģē uz nepilnībām un problēmām, sniedzot pārraudzības un revīzijas instrumentu kopumu, kas var nodrošināt aprūpē ievietoto bērnu tiesības un vajadzības. Turklāt *AudTrain* sniedz norādījumus par to, kā veikt revīziju un kā secinājumus un ieteikumus darīt zināmus vadībai, personālam un institūcijām.

AudTrain materiāls nodrošina virkni rokasgrāmatu un instrumentu, kas palīdz veikt revīziju bērnu labklājības iestādēs un sniedz norādījumus profesionāļiem attiecībā uz standartu par bērnu tiesībām un alternatīvo aprūpi piemērošanu, veicot revīziju bērnu labklājības iestādēs. Materiālā aprakstītas prasības, kas jāuzrauga, iesaistīto pušu uzdevumi un atbildības sadalījums, kā arī uzraudzības procedūra.

---

⁹ Baltijas jūras valstu padome, Ekspertu grupa sadarbībai riska grupas bērnu jautājumos, *AudTrain*, <http://www.cbss.org/safe-secure-region/eg-on-children-at-risk/>.